

سورۃ حقوق
پہلی آیت

محمدرضا حیدری

رئیس شورای اسلامی شهر مشهد

اعضای پنجمین دوره شورای اسلامی شهر مشهد در راستای وفای به عهد خود با شهروندان بر آن شدند تا یکی از کمبودهای بنیادین مدیریت شهری را با ارائه زیرساختی نرم‌افزارانه، جبران کنند. منشور حقوق شهرنشینی که حاوی طیف وسیعی از حقوق و کسری از مسئولیت‌های شهرنشینی است با همت همه ارکان شورای اسلامی شهر، بویژه کمیسیون حقوقی و همکاری مرکز پژوهش‌های شورای اسلامی شهر و با بهره‌مندی از نظرات مراکز علمی و صاحب‌نظران دانشگاهی به نقطه پایانی خود رسیده است. اکنون، با تصویب این منشور توسط شورای اسلامی شهر مشهد، امید آن می‌رود که شهرنشینان، جامعه نخبگان ایران و همه مدیران شهری با پایبندی استثناناپذیر به این منشور ضامن اجرای آن باشند.

محمد رضا کلائی

شهردار مشهد

یکی از سیاست‌های پنجمین دوره شورای اسلامی شهر مشهد و شهردار منتخب آن، توجه جدی به حقوق مردم و تحقق شهر انسان‌محور و شهر همگان است. در این دیدگاه مردم شهر مالکین مشاعی شهر و امکانات آن هستند و در نتیجه حق آنان در بهره‌برداری از امکانات مذکور و مشارکت در اداره شهر بایستی حفظ شود. قدم اول در جهت احیای حقوق شهرنشینان، شناخت و تدوین این حقوق به شکل منطقی، و گام‌های بعدی فرهنگ‌سازی و مطالبه‌گری مردم و نیز تدقیق و عملیاتی کردن منشور است. خوشبختانه با همت شورای اسلامی شهر و شهرداری مشهد گام اول برداشته شده و با تصویب شورای اسلامی شهر زمینه برای اجرایی کردن آن فراهم گشته است. امید است با آگاهی مردم، تغییر نگرش کارکنان شهرداری و نیز اصلاح فرایندهای شهرداری شاهد تحقق منشور حقوق شهرنشینان باشیم. منشور مذکور از دیدگاه شهرداری یک سند بالادستی است که بایستی لوائح و سیاست‌های کلی شهرداری بر اساس آن تنظیم شود.

سیدمحسن حسینی پویا

رئیس کمیسیون حقوقی شورای اسلامی شهر مشهد

«منشور حقوق و مسئولیت‌های شهرنشینی مشهد» به دنبال اعلام عمومی حقوق و مسئولیت‌های همه مداخله‌گران و ذینفعان در شهر مشهد، اعم از مدیریت شهری، شهروندان مشهدی و سایر ساکنین دائم یا موقت اعم از مجاور یا زائر و... است. منشور حقوق و مسئولیت‌های شهرنشینی مشهد، محصول خرد جمعی و متکی به موازین قانونی است و تلاش دارد کیفیت زیست شهری، انسان‌مداری و مردم‌سالاری را در شهر ارتقا دهد.

شهر مشهد، اولین شهر در ایران است که دارای منشوری با این مشخصات شده است. هرچند در تدوین این سند تلاش شده تا در حد مقدور متنی کامل و با کمترین ایراد عرضه شود، لیکن تردیدی نیست که این متن نیز همانند همه متون بشری، قابلیت و بلکه ضرورت اصلاح و به‌روز شدن را دارد و از این رو، پایش مستمر آن با هدف بهبود اثربخشی، تکمیل و به‌روزآوری امری ضروری است. امیدواریم شورای شهر مشهد در دوره حاضر و دوره‌های آتی، همچنان خود را به این مهم پایبند بدانند.

فهرست

پیشگفتار.....	أ
متن ماده واحده مصوب شورای اسلامی شهر مشهد - جلسه علنی ۹۸/۴/۱۷:	
منشور حقوق و مسئولیت‌های شهروندی شهر مشهد	۱
فصل اول: تعاریف	۳
فصل دوم: مبانی	۴
فصل سوم: حق بر اجتماع	۵
فصل چهارم: حق بر امکانات و خدمات	۹
فصل پنجم: حق بر اقتصاد	۱۲
فصل ششم: حق بر فضای شهری و کالبد	۱۵
فصل هفتم: حق بر فرهنگ	۲۱
فصل هشتم: حق بر ارتباط	۲۴
فصل نهم: حق بر سیاست	۲۹
فصل یازدهم: حق بر محیط زیست	۳۰
ارجاعات و مستندات قانونی منشور	۳۶

پیشگفتار

همزمان با روی کار آمدن پنجمین شورای اسلامی شهر مشهد، برای اولین بار، کمیسیون حقوقی در زیرمجموعه شورای اسلامی شهر مشهد شکل گرفت و این کمیسیون در اولین اقدام خود، «تدوین منشور حقوق و مسئولیت‌های شهرنشینی شهر مشهد» را دستور کار قرار داد. بر همین اساس، از اواخر آذرماه ۱۳۹۶، با دعوت و همفکری جمعی از حقوقدانان و صاحب‌نظران حوزه مطالعات شهری، فرآیند تدوین پیش‌نویس این منشور آغاز شد.

در اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۷، به همت مرکز پژوهش‌های شورای اسلامی شهر مشهد و تحت نظارت دبیرخانه منشور حقوق و مسئولیت‌های شهرنشینی، تهیه و تدوین نسخه کامل این منشور همراه با تدوین راهکارهای اجرایی آن، توسط پژوهشکده نوین شهر معنوی ثامن و در قالبی دو سطحی در دستور کار قرار گرفت. این منشور با تکیه بر مفاهیم و منابع حقوقی کشور و با تأکید و ترکیب حوزه‌های میان رشته‌ای مطالعات شهری (نظیر حقوق، شهرسازی، برنامه‌ریزی،

محیط‌زیست، اقتصاد و جامعه‌شناسی) برای کلانشهر مشهد مقدس تهیه شده و با تأیید و تصویب شورای اسلامی شهر، از حمایت‌های قانونی و اجرایی لازم نیز بهره‌مند خواهد بود.

لازم به یادآوری است در جریان تهیه منشور حقوق و مسئولیت‌های شهرنشینی شهر مشهد، بحث‌های چالشی متعددی در باب عنوان آن از طرف گروه‌های مختلف مطرح می‌شد که بعضاً دو رویکرد کاملاً متفاوت در حمایت یا مخالفت با آن را شامل می‌گردید. سرمنشاء این نقدها، تفاوت‌های معنایی متعارف موجود در زمینه مفاهیم مترتب و مرتبط است که از زمان آغاز تعریف موضوع در کمیسیون حقوقی شورای اسلامی شهر مشهد شکل گرفت و ادامه یافت. توجه به تفاوت‌های معنایی، آنچنان که در ذیل به آن اشاره می‌شود، می‌تواند راهگشا باشد:

- **حقوق بشر:** به عنوان جزئی از حقوق عمومی و نظام حقوقی شامل مجموعه «حق»هایی است که به انسان تعلق می‌گیرد و صرف نظر از نژاد، رنگ، جنسیت، طبقه و مانند اینها بدان تعلق می‌گیرد. مطابق اعلامیه جهانی حقوق بشر و سایر اسناد بین‌المللی این حقوق ویژگی‌هایی همچون جهان شمول بودن، سلب‌ناشدنی، انتقال‌ناپذیری، تفکیک‌ناپذیری، عدم تبعیض و برابری طلبی، به هم پیوستگی و درهم‌تنیدگی را دارا است.

- **حق بر شهر:** «حق به شهر را نمی‌توان حقی ساده و قابل مشاهده دانست یا آن را بازگشتی به شهرهای سنتی تلقی کرد. حق به شهر تنها با دگرگونی و بازسازی حق زندگی شهری قابل تعریف است.» حق به شهر یک حق

جمعی است و به یک مکان معین مربوط می‌شود. خود لفور آن را حق به زندگی شهری می‌نامد. مؤلفه‌های اساسی حق به شهر عبارت است از:

- ۱- مشارکت شهروندان در فرآیند برنامه‌ریزی
- ۲- طراحی و مدیریت شهری تضمین دسترسی شهروندان به برنامه‌ریزی طراحی و مدیریت شهری
- ۳- هدایت متوازن و برابری طلبانه کاربری زمین برای دسترسی همگانی به مسکن و کار فعالیت و بهداشت و آموزش؛ حمل‌ونقل عمومی و فضای عمومی، اوقات فراغت و زندگی طولانی
- ۴- تضمین دسترسی شهروندان کم‌درآمد به مسکن مناسب و ساماندهی اسکان غیررسمی
- ۵- تضمین دسترسی به استفاده مشترک شهروندان از فضاهای عمومی با اختصاص پهنه‌های ویژه برای امور اجتماعی در شهر.

- **حقوق شهروندی:** در دانشنامه سیاسی، شهروند فردی است در رابطه با یک دولت، که از سویی برخوردار از حقوق سیاسی و مدنی است و از سوی دیگر در برابر دولت تکلیف‌هایی به عهده دارد. این رابطه را شهروندی گویند. چگونگی رابطه شهروندی (حقوق فرد و مسئولیت‌های او در برابر دولت) را قانون اساسی و قوانین مدنی کشور معین می‌کند. شهروندی در عین حال منزلتی است برای فرد در ارتباط با یک دولت که از نظر حقوق بین‌الملل نیز محترم شمرده می‌شود و

این اعتبار شهروندی صرفاً ناظر بر رابطه دولت-ملت فارغ از جغرافیا است و دلالتی بر غیراتباع یا تحدید در یک جغرافیای معین ندارد. حقوق شهروندی آمیخته‌ای از وظایف و مسئولیت‌های افراد اجتماع در قبال یکدیگر و دولت و شهر و اجتماع می‌باشد. حقوق شهروندی یکی از عوامل مهم و تأثیرگذار در توسعه و رفاه اجتماع است و دلالت بر مجموعه‌ای از حقوق مدنی، سیاسی و اجتماعی دارد که افراد به سبب عضویت در یک دولت و ملت از آن برخوردار می‌شوند و توسط قانون از آن حقوق پاسداری و حمایت می‌گردد.

- **حقوق شهروندی**: شکل خاصی از حقوق شهروندی است که با حقوق شهروندی در مقیاس ملی متفاوت است اما وجوه مشترکی نیز از لحاظ مفهومی با آن دارد. در حقوق شهروندی رابطه شهروندان اعم از دائم یا موقت، رسمی یا غیررسمی با حاکمیت محلی معین می‌گردد و شهروندی اساساً کسی است که نه صرفاً به اعتبار رابطه دولت-ملت، بلکه فارغ از تابعیت و با ارجاع به فضا (شهر) تعریف می‌شود.

انتخاب و ترجیح اصطلاح حقوق شهروندی بر سایر عبارات به ویژه بر حقوق شهروندی در این منشور به دو دلیل مشخص است:

اول آنکه، در مباحث حقوق شهروندی، وجود پیوند حقوقی تابعیت شرطی لازم بوده و شهروند را معمولاً کسی می‌دانند که دارای رابطه حقوقی تابعیت در یک دولت-کشور معین است و بر این اساس، از همه حقوق مقرر در قانون اساسی آن کشور برخوردار و به همه مسئولیت‌های آن نیز

ملزم است.

دوم آنکه، شهروندی مفهومی ملی بوده و حقوق مربوط به آن نیز در سطحی ملی قابل فهم است. شاید لازم باشد تا در سطح واحدی محلی همچون شهر برای متمایز نمودن اصطلاحات از یکدیگر از عبارت متفاوت استفاده نمود.

بر این اساس، از آنجا که تصمیم واضعین این منشور آن بوده است که مخاطبین آن فراتر از تابعین جمهوری اسلامی بوده و شامل همه افراد اعم از مجاورین، زائرین و مهاجرین گردد، و به علاوه با عطف نظر به محلی بودن دایره شمول این منشور، از عبارت «حقوق شهرنشینی» به جای شهروندی استفاده گردیده است.

در اینجا لازم به ذکر است که با انتخاب چنین عبارتی، مقصود، تقابل میان دوگانه شهر و روستا به عنوان دو واحد جغرافیایی متفاوت نیست. هر دو واحد شهر و روستا از نقطه نظر حکمرانی محلی به عنوان واحدهای مبدأ یا پایه شناخته شده و از نظر اصول مربوط به اداره محلی تفاوت بنیادین ندارند. مسلماً، تمامی حقوق شهرنشینی مذکور در این منشور قابل اعمال برای روستانشینان نیز می باشد.

با عنایت به مراتب بالا، شورای اسلامی شهر مشهد:

- با استناد به اصول هفتم و یکصدم قانون اساسی و قانون تشکیلات، وظایف و انتخاب شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران؛
- نظر به اراده مشترک اداره کنندگان شهر و شهرنشینان در حرکت

به سوی شهر انسان‌محور و بالتبع ضرورت تهیه و تصویب منشوری برای اعلام حقوق و مسئولیت‌های شهرنشینی و حمایت از آنها؛

○ نظر به جایگاه عالی شهر مشهد به عنوان قطب معنوی ایران اسلامی و ویژگی‌های خاص این شهر از جهت جغرافیای طبیعی، انسانی و سیاسی و اهمیت روزافزون آن در تعاملات فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی در مقیاس ملی و بین‌المللی؛

○ نظر به وجود بارگاه ملکوتی حضرت ثامن‌الحجج علی بن موسی الرضا علیه‌السلام و تشریف سالانه میلیون‌ها زائر حضرت و نیز وجود اماکن تاریخی و جاذبه‌های طبیعی متعدد و متنوع در این شهر؛

○ نظر به لزوم رعایت و تضمین برابری حقوق همه مجاورین، مهاجرین و زائرین در شهر مشهد؛

○ نظر به لزوم فراهم نمودن شرایطی برای اداره مطلوب یک شهر بدون تبعیض، با هویت، ایمن، هوشمند، مولد، سرزنده و سبز، به نحو کارآمد و اثر بخش و با صرف کمترین هزینه‌های مادی و غیر مادی با استفاده از روش‌های نوین مدیریت شهری؛

○ نظر به لزوم تقویت حس همبستگی و تعلق بیشتر شهرنشینان مشهدی به شهر خود در سایه آموزش، توانمندسازی و مشارکت شهروندانی مسئول، فعال و مطالبه‌گر در اداره شهر خود؛

○ با پایبندی به مبانی و گرایش‌های دینی، ملی و فرهنگی مبتنی بر اندیشه‌های فرهنگ غنی ایرانی-اسلامی؛

- با پایبندی به اصول و ارزش‌های مبتنی بر کرامت انسانی، برابری، عدالت و انصاف، حاکمیت قانون، مشارکت همگانی، شفافیت و پاسخگویی و توسعه پایدار و متوازن و نیز مسئولیت شهرنشینی؛
- با استناد به قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و قوانین و مقررات و اسناد بالادستی حاکم در کشور؛
- با استناد به مقررات و اسناد بین‌المللی که کشور جمهوری اسلامی ایران بدان‌ها ملحق گردیده است؛
- با استناد به منشور حقوق شهروندی؛
- با توجه به مفهوم اداره محلی به عنوان اداره‌ای مرکب از شورای اسلامی شهر و شهرداری و نیز مدیریت شهری به عنوان مجموعه‌ای متشکل از اداره محلی به علاوه تمامی سازمان‌ها و نهادهای عمومی دولتی و غیردولتی مرتبط با خدمات عمومی شهری؛
- متن منشور حقوق و مسئولیت‌های شهرنشینی شهر مشهد را در تیرماه ۱۳۹۸ به شرح زیر به تصویب رسانیده است:

متن ماده واحده مصوب شورای اسلامی شهر مشهد - ۹۸/۴/۱۷

منشور حقوق و مسؤلیت‌های شهرنشینی

ماده واحده: در راستای تحقق شهری که در آن:

- ۱- شهرنشینان حق برخورداری از زندگی شایسته و سالم را دارند.
- ۲- شهرنشینان حق برخورداری از کرامت انسانی و محافظت در برابر هر نوع تبعیض را دارند.
- ۳- شهرنشینان حق برخورداری از امنیت و ایمنی را دارند.
- ۴- شهرنشینان حق دارند از آزادی‌های اساسی برخوردار باشند، مشروط بر این که تعارضی با حقوق دیگران به وجود نیاید.
- ۵- شهرنشینان حق آگاهی از اطلاعات، مشارکت در تصمیم‌گیری‌های مرتبط با منفعت عمومی و نظارت بر آنها را از طرق مختلف غیرقضایی و قضایی دارند.
- ۶- شهرنشینان حق بهره‌مندی و دسترسی برابر به فضاها، زیرساخت‌ها، تأسیسات، تجهیزات، امکانات و خدمات عمومی سبز و پاک را دارند.
- ۷- شهرنشینان حق بهره‌مندی برابر و حفاظت از محیط، منابع طبیعی و میراث شهری ملموس و ناملموس خود را دارند.
- ۸- شهرنشینان حق بهره‌مندی و دسترسی برابر نسبت به فرصت‌های اقتصادی و شغلی را دارند.
- ۹- شهرنشینان حق مالکیت بر فضاها، خصوصی و حفاظت از حریم خصوصی خود را دارند.
- ۱۰- حیوانات و گیاهان حق بهره‌مندی از محیط زیست ایمن و منابع حیاتی متناسب با نیازشان دارند.

شهرداری مشهد مقدس موظف است رأساً و یا با جلب همکاری و همیاری سایر نهادها و دستگاه‌های عمومی ذیربط و انجمن‌های مردم‌نهاد و مردم، از طرق مقتضی با ارائه مشوق‌های مادی و معنوی (مانند اعطای نشان عالی شهروندی) و در صورت لزوم با تنظیم و تقدیم لوایح مناسب به شورای اسلامی نسبت به اجرایی کردن مفاد منشور حقوق و مسئولیت‌های شهرنشینی شهر مشهد (در ۱۳۹ بند) اقدام نماید.

فصل اول: تعاریف

۱-۱- حقوق شهرنشینی

(۱) عبارتست از مجموع اصول و قواعد ناظر بر روابط میان همه اعضا و اجزای شهر، اعم از حق‌ها و مسئولیت‌های شهرنشینان و اداره محلی.^۱

۱-۲- مسئولیت‌های شهرنشینی

(۲) عبارتست از الزام حقوقی متناظر با حق‌های اعضا و اجزای شهر اعم از اداره محلی و شهرنشینان.^۲

۱-۳- شهرنشینان

(۳) شهرنشینان در این‌جا به تمام انسان‌هایی گفته می‌شود که در حال یا آینده، به صورت موقت یا دائم، فارغ از نژاد، رنگ، قومیت، ملیت، جنسیت، زبان، دین، مذهب، عقیده سیاسی، ثروت، سن، میزان توانایی جسمی و ذهنی و مانند اینها در شهر مشهد حضور دارند.^۳

۱-۴- گروه‌های خاص

(۴) گروه‌هایی هستند که به دلیل وضعیت ویژه آنها، اجرای یکسان قانون در مورد ایشان موجب تبعیض علیه آنان خواهد شد. بنابراین، مسئولیت توزیع یکنواخت منابع ایجاد می‌کند که این گروه‌ها، دارای نظام حقوقی خاص برای دستیابی به حقوق خود باشند. گروه‌هایی نظیر سالمندان، زنان، کودکان و افراد دارای معلولیت از این جمله‌اند.^۴

فصل دوم: مبانی

۲-۱- برابری

۵) بر اساس اصل برابری، اداره محلی موظف است برابری شکلی و ماهوی همه شهرنشینان در بهره‌مندی از حقوق و امکانات زندگی اعم از حقوق اولیه انسانی تا حقوق مربوط به استفاده از امکانات روزمره شهری را تضمین نماید.^۵

۶) تمامی قوانین و مقررات مرتبط با حقوق شهرنشینی باید بر اساس اصل برابری برای تمامی شهرنشینان اجرا شده و از هرگونه تبعیض ناروا به بهانه جنسیت، دین، مذهب، قومیت و زبان در اعمال قانون برای هر شخص جلوگیری به عمل آید.^۶

۲-۳- انصاف

۷) تمامی خدمات عمومی شهر باید بر اساس اصل انصاف بین شهرنشینان مدیریت شود.^۷

۸) شهرنشینان باید در تعاملات با یکدیگر و با مدیریت شهری در ابعاد مختلف اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و مانند اینها، از رفتارهای غیرمنصفانه پرهیز کنند.^۸

فصل سوم: حق بر اجتماع

۳-۱- مشارکت

۹) اداره محلی موظف است با در نظر گرفتن نیازها و خواسته‌های شهرنشینان، نسبت به جلب مشارکت آنها در تصمیم‌سازی‌ها و تصمیم‌گیری‌های کلان و جزئی در چارچوب‌های قانونی اقدام نماید.^۹

۱۰) مدیریت شهری موظف است زمینه‌های لازم جهت تأسیس، گسترش و حمایت از سازمان‌های مردم‌نهاد مرتبط با حوزه شهری را فراهم نماید.^{۱۰}

۱۱) اداره محلی موظف است در فرآیندهای تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری از مشارکت مستقیم و غیر مستقیم نخبگان، کانون‌های حرفه‌ای و سازمان‌های مردم‌نهاد استفاده مؤثر نماید.^{۱۱}

۱۲) اداره محلی موظف است زمینه‌های لازم برای تشکیل، حمایت و استفاده مؤثر از شوراهای اجتماعی محلات را در ابعاد مختلف نظیر پیکربندی محلی، نام‌گذاری معابر شهری، ساخت یا تخریب مراکز عمومی، برگزاری مراسم فرهنگی و مانند اینها فراهم نماید.^{۱۲}

۱۳) اداره محلی موظف است در چارچوب قانون و در راستای اهداف کلان تعریف‌شده شهری، بخشی از مدیریت یا اجرای برنامه‌های شهری را در زمینه‌های مختلف (به ویژه در حوزه‌های فرهنگی) به مردم و سازمان‌های مردم‌نهاد واگذار نمایند.^{۱۳}

۱۴) شهرنشینان مشهودی موظف‌اند به‌گونه‌ای فعال و اثرگذار در

راستای حفظ و حراست از اموال، منافع و مصالح عمومی شهر در چارچوب‌های قانونی تلاش و اقدام نمایند.^{۱۴}

۱۵) اداره محلی موظف است در فرآیند تهیه و اجرای برنامه‌ها، طرح‌ها و پروژه‌های شهری و محله‌ای، در صورت نیاز و در چارچوب قانون، نسبت به برگزاری همه‌پرسی محلی اقدام نماید.^{۱۵}

۳-۲- امنیت

۱۶) برخورداری از امنیت واقعی و احساس امنیت در شهر حق همه شهرنشینان است و هیچ فرد، نهاد یا سازمانی حق سلب آن را ندارد.^{۱۶}

۱۷) بهره‌مندی و حفاظت از حریم خصوصی در چارچوب‌های قانونی و شرعی حق همه شهرنشینان است و هیچ فرد، نهاد یا سازمانی حق نقض آن را ندارد مگر به حکم قانون.^{۱۷}

۱۸) شهرنشینان موظف‌اند از هر فعالیتی که امنیت واقعی و احساس امنیت خود و سایرین را در چارچوب قانون به خطر می‌اندازد، اجتناب کنند و اصل را بر زندگی مسالمت‌آمیز با یکدیگر قرار دهند.^{۱۸}

۳-۳- خانواده

۱۹) حق همه شهرنشینان است تا از امکانات لازم در راستای تشکیل خانواده سالم برای جوانان اعم از زمینه‌سازی برای بهره‌مندی از مسکن مناسب و ارزان، مراکز مشاوره برای همسرگزینی، گسترش فرهنگ ازدواج آسان، آموزش‌های لازم در امر ازدواج و مانند اینها برخوردار باشند.^{۱۹}

۳-۴- همبستگی اجتماعی

۲۰) تمامی شهرنشینان و مدیریت شهری باید سازگاری اجتماعی و رواداری بیشتری را در راستای افزایش هرچه بیشتر همبستگی اجتماعی در شهر داشته باشند و از هر اقدامی که این امر را تضعیف می‌کند پرهیز نمایند.^{۲۰}

۳-۵- توانمندسازی

۲۱) اداره محلی موظف است زمینه‌های لازم برای توانمندسازی تمامی شهرنشینان در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و مانند اینها را مهیا سازد.^{۲۱}

۲۲) اداره محلی موظف است سازوکارهای لازم به منظور ساماندهی فضای شهری در ارتباط با ناهنجاری‌های اجتماعی را فراهم آورد.^{۲۲}

۳-۶- گروه‌های خاص

۲۳) مدیریت شهری موظف است، حقوق اساسی، علایق و نیازهای کودکان را در برنامه‌ریزی شهری در اولویت خود قرار دهد.^{۲۳}

۲۴) مدیریت شهری موظف است ضمن توجه به موضوع کار کودکان، فضاهای آموزشی و تفریحی مناسب برای ایشان را فراهم نماید.^{۲۴}

۲۵) اداره محلی موظف است به اقشار نیازمند توجه بیشتر مانند سالمندان و کودکان توجه داشته و برای تأمین نیاز آنان زمینه‌سازی نماید و در برنامه‌ریزی‌های اجرایی به مناسب‌سازی و متناسب‌سازی فضاهای شهری برای این گروه اقدام نماید.^{۲۵}

۲۶) مدیریت شهری موظف است تمامی حقوق زنان را به رسمیت شناخته و از هرگونه تبعیض ناعادلانه و ناروا به علت جنسیت جلوگیری نموده و زمینه مشارکت فعالانه و مؤثر آنان را در حل مسائل شهری با حفظ کرامت و شخصیت انسانی مهیا و تسهیل نماید.^{۲۶}

۲۷) مدیریت شهری موظف است نسبت به بهبود دسترسی‌پذیری جانبازان و افراد دارای معلولیت در همه حوزه‌ها و فراهم آوردن فرصت برابر با همه افراد در برخورداری از امکانات زندگی اجتماعی اقدام نماید.^{۲۷}

۲۸) مدیریت شهری موظف است به ساکنین مناطق پیرامونی و کم‌برخوردار توجه نموده و حقوق برابر و عادلانه را در چارچوب قانون برای آنان تضمین نماید.^{۲۸}

فصل چهارم: حق بر امکانات و خدمات

۴-۱- دسترسی

۲۹) دسترسی مناسب بدون وجود هر گونه مانعی که مخل حرکت آزادانه برای اقشار گوناگون جامعه به تمام نقاط شهر خصوصاً کاربری‌ها و فعالیت‌های آموزشی، فرهنگی و تفریحی باشد، از حقوق کلیه شهرنشینان است. در این زمینه عدالت فضایی در بحث توزیع کاربری‌ها با توجه به مقیاس آنها باید در برنامه‌ریزی شهری مدنظر قرار گیرد.^{۲۹}

۴-۲- زیرساخت‌ها

۳۰) تمامی شهرنشینان حق برخورداری و بهره‌مندی از خدمات، تأسیسات و تجهیزات شهری را دارند.^{۳۰}

۳۱) ایجاد و توسعه زیرساخت‌های شهری نباید آثار زیان‌بار جانی، مالی و معنوی برای شهرنشینان ایجاد نماید و در صورت وقوع خسارت، جبران آن بر اساس چارچوب‌های قانونی الزامی است.^{۳۱}

۳۲) مدیریت شهری موظف است در زمینه توسعه زیرساخت‌ها به گونه‌ای عادلانه، متوازن و همه‌جانبه‌نگر در سطح شهر اقدام نماید.^{۳۲}

۳۳) مدیریت شهری موظف است به منظور ارائه خدمات بهتر به شهرنشینان، افزایش بهره‌وری و حفظ منابع و همچنین حفاظت از محیط‌زیست، از تکنولوژی‌های نوین و پایدار در توسعه انواع زیرساخت‌های شهری استفاده نماید.^{۳۳}

۳۴) مدیریت شهری موظف است نسبت به تعیین دقیق ضوابط و مقررات حاکم بر حریم تأسیساتی و زیست‌محیطی زیرساخت‌های شهری اقدام کند.^{۳۴}

۳۵) شهرنشینان موظفند در ایجاد، توسعه و نگهداری زیرساخت‌های شهری، همکاری لازم را با مدیریت شهری داشته باشند.^{۳۵}

۴-۳- ترافیک و حمل‌ونقل

۳۶) دسترسی برابر به حمل‌ونقل عمومی ایمن، راحت، کم‌هزینه، منظم و سبز حق تمام شهرنشینان، زائرین و گردشگران است.^{۳۶}

۳۷) اداره محلی موظف است نسبت به مناسب‌سازی محیط شهری به گونه‌ای اقدام کند تا امکان حرکت آزادانه و ایمن در سطح شهر، یا به صورت پیاده، یا با وسایل حمل‌ونقل عمومی و یا با وسایل شخصی فراهم باشد.^{۳۷}

۴-۴- بهداشت و سلامت

۳۸) برخورداری از زندگی شایسته و سالم و لوازم آن همچون تغذیه سالم، آب آشامیدنی بهداشتی، سلامت جسمی و روان و بهداشت محیط هماهنگ با معیارهای دانش روز و استانداردهای ملی حق همه شهرنشینان محسوب می‌شود. شهرنشینان نیز موظفند از هرگونه اقدامی که سلامت خود و دیگران یا بهداشت محیط را به خطر می‌اندازد، اجتناب نمایند.^{۳۸}

۳۹) مدیریت شهری موظف است با استفاده از کلیه امکانات و ظرفیت‌ها، زمینه سلامت و بهداشت روانی، جسمانی، اجتماعی و معنوی شهرنشینان را

فراهم آورد.^{۳۹}

۴۰) دسترسی عادلانه و متوازن به مراکز بهداشتی، درمانی، بیمارستانی و آزمایشگاهی مجهز و ارزان، حق همه شهرنشینان است و مدیریت شهری موظف به تأمین آن با بالاترین سطح کیفیت است.^{۴۰}

۴۱) مدیریت شهری موظف است تدابیر ویژه برای تسهیل دسترسی گروه‌های آسیب‌پذیر به خدمات عمومی مربوط به پیشگیری از انواع بیماری‌ها و مراقبت‌های پزشکی را اتخاذ نماید.^{۴۱}

۴۲) آگاهی از خطرات امواج و همچنین آگاهی از پهنه‌هایی از شهر که در معرض بیشترین امواج مضر است، حق تمام ساکنین شهر است.^{۴۲}

۴۳) مدیریت شهری موظف است نسبت به توسعه و ترویج ورزش‌های همگانی از طریق ایجاد و تقویت زیرساخت‌های لازم و زمینه‌های فرهنگی مورد نیاز برای همه افراد اقدام نماید.^{۴۳}

فصل پنجم: حق بر اقتصاد

۵-۱- مالکیت

۴۴) اداره محلی موظف است نسبت به برنامه‌ریزی و اتخاذ تدابیر اجرایی لازم به منظور بازآفرینی فضاهای شهری در جهت تنظیم مالکیت زمین و بهبود محلات ناپایدار و سکونت‌گاه‌های غیررسمی، اقدام نماید.^{۴۴}

۴۵) تصرف املاک برای اجرای برنامه‌های مصوب عمومی و عمرانی، مستلزم تأمین و پرداخت غرامت عادلانه به مالکین و تأمین حقوق اشخاص ثالث (به ویژه مستأجران) پیش از تصرف است. استفاده از ابزارهای قانونی که حق به محافظت در برابر تخلیه و آوارگی اجباری یا دلخواه را تضمین می‌کند، از حقوق شهرنشینان است.^{۴۵}

۴۶) مدیریت شهری موظف است از اعطای هرگونه مجوز که بر خلاف قانون، مخل حقوق اشخاص ثالث باشد، خودداری نماید. همچنین مدیریت شهری موظف است زمینه‌های لازم را به منظور جلوگیری از سوداگری مستغلات از طریق ایجاد ابزارهای عمومی اقتصادی، مالیاتی و مالی برای توزیع عادلانه سود و هزینه‌ای که توسط فرآیند شهری شدن بوجود آمده است، فراهم نماید.^{۴۶}

۵-۲- برخورداری و بهره‌مندی

۴۷) انعقاد قراردادها و پیمان‌های بخش عمومی و دولتی با بخش خصوصی و اعطای هر نوع مجوز در حوزه اقتصادی به شهرنشینان باید با رعایت قوانین و مقررات مربوطه و رقابت منصفانه در دستیابی به فرصت‌ها و

امکانات انجام شود.^{۴۷}

۴۸) حق شهرنشینان است که از امنیت سرمایه‌گذاری و فضای قانونمند، شفاف، رقابتی و منصفانه برای انجام انواع فعالیت‌های اقتصادی برخوردار باشند.^{۴۸}

۴۹) مدیریت شهری موظف است در تصمیمات اقتصادی اصول ساده‌سازی، صراحت و ثبات را رعایت نماید.^{۴۹}

۵۰) مدیریت شهری موظف است در ارتباط با کلیه دریافت‌های مالی از شهرنشینان و پرداخت‌ها به اشخاص، عدالت و انصاف را رعایت نموده و اطلاعات شفاف و کامل هزینه‌ها، درآمدها، پرداخت‌ها، مناقصه‌ها و مزایده‌ها را به سهولت در دسترس عموم شهرنشینان قرار دهد.^{۵۰}

۵۱) کلیه شهرنشینان موظفند در چارچوب قانون نسبت به پرداخت عوارض شهری اقدام نمایند.^{۵۱}

۵۲) مدیریت شهری موظف است زمینه‌های لازم را برای عرضه کافی مسکن و تجهیزات و خدمات مرتبط به ویژه برای محرومین (به لحاظ مادی) و گروه‌های خاص فراهم نماید.^{۵۲}

۵-۳- تولید

۵۳) اداره محلی موظف است با رصد فعالیت‌های اقتصادی در سطح شهر نسبت به رونق‌بخشی اقتصاد شهری و توسعه فعالیت‌های اقتصادی همراه با کارآفرینی اقدام نماید.^{۵۳}

۵۴) مدیریت شهری موظف است نسبت به ایجاد زیرساخت‌های لازم به منظور توسعه اقتصاد دانش‌بنیان و روزآمد، بنگاه‌های اقتصادی زودبازده و استارت‌آپ‌ها در حوزه اقتصاد هوشمند اقدام نماید.^{۵۴}

۵۵) حق همه شهرنشینان است که از فرصت‌های برابر در دستیابی به کار متناسب با شأن خود برخوردار باشند.^{۵۵}

۵۶) مدیریت شهری موظف است به صورت تدریجی با ایجاد زیرساخت‌های لازم، کسب‌وکارهای غیررسمی را که توسط افراد بیکار یا با درآمد کم شکل می‌گیرد، ساماندهی نماید.^{۵۶}

۵-۴- رفاه

۵۷) مدیریت شهری موظف است زمینه‌های لازم را به منظور پاسخگویی به نیازهای مادی و معنوی و تأمین رفاه عمومی شهرنشینان در راستای رشد و تعالی آن‌ها فراهم آورد.^{۵۷}

۵۸) مدیریت شهری موظف است تمهیدات لازم را نسبت به حفظ و بهره‌برداری موقوفات منقول و غیرمنقول شهری بر اساس اصول وقف جهت مصارف عام‌المنفعه و رفاه عمومی شهرنشینان فراهم آورد.^{۵۸}

۵۹) مدیریت شهری موظف است، تمهیدات لازم را برای بهبود و ساماندهی وضعیت زندگی گروه‌های آسیب‌پذیر اجتماعی نظیر بی‌خانمان‌ها، متکدیان، معتادین و مانند اینها اتخاذ نماید.^{۵۹}

فصل ششم: حق بر فضای شهری و کالبد

۶-۱- برنامه‌ریزی و طراحی

۶۰) مدیریت شهری موظف است برنامه‌ها و طرح‌های توسعه را با تأکید بر هویت مذهبی-زیارتی، تاریخی و فرهنگی شهر مشهد و بارگاه مطهر رضوی تهیه و اجرا نماید.^{۶۰}

۶۱) مدیریت شهری موظف است در همکاری با شهرنشینان نسبت به حفاظت و نگهداری از داشته‌های مادی و معنوی شهر (دارایی‌های ملموس و ناملموس) در تمامی مراحل از برنامه‌ریزی تا اجرا اقدام نماید.^{۶۱}

۶۲) اداره محلی موظف است در زمان اجرای برنامه‌ها، طرح‌ها و پروژه‌های شهری، عدالت و انصاف را در رابطه با اشخاصی که به طور مستقیم و غیرمستقیم متأثر از اجرای طرح هستند، رعایت نماید.^{۶۲}

۶۳) حق همه شهرنشینان است تا در تهیه و اجرای برنامه‌ها، طرح‌ها و پروژه‌های شهری مشارکت فعال و مؤثر داشته باشند.^{۶۳}

۶۴) مدیریت شهری موظف است فرآیند تهیه، تصویب و اجرای برنامه‌ها، طرح‌ها و پروژه‌های شهری را به اطلاع همگان رسانده و امکان دسترسی سریع و آسان به نتایج آنها را برای عموم مردم فراهم نماید.^{۶۴}

۶۵) مدیریت شهری موظف است سازوکارهای لازم جهت امکان اصلاح، تغییر و بازنگری در برنامه‌ها، طرح‌ها و پروژه‌های شهری را با

در نظر گرفتن اقتضائات روز جامعه و نظرات مردم و صاحب‌نظران فراهم نماید.^{۶۵}

۶-۲- کالبدی- فضایی

۶۶) اداره محلی موظف است تا توسعه متوازن کالبدی و کاهش نابرابری‌های فضایی (تخصیص کاربری‌ها، توسعه و تجهیز فضاهای شهری و مانند اینها) را در اولویت اقدامات خود قرار دهد.^{۶۶}

۶۷) زندگی در محیط شهری با کیفیت و برخورداری از فضاهای شهری باهویت، فعال، سرزنده و خاطره‌انگیز حق همه شهرنشینان است.^{۶۷}

۶۸) اداره محلی موظف است تا تمهیدات لازم برای نظم‌بخشی فضایی شهر بر اساس ساختاری منسجم، خوانا و انسان‌محور را با توجه به ویژگی‌ها و هویت شهری مشهد فراهم نماید.^{۶۸}

۶۹) اداره محلی موظف است تا اقدامات لازم را به منظور ارتقا و بازآفرینی بافت‌ها و فضاهای شهری ناکارآمد به انجام برساند.^{۶۹}

۷۰) مدیریت شهری موظف است تا در جهت تبلور ارزش‌های دینی و فرهنگی در زندگی شهری، نسبت به اعتلای کیفیات فضای شهری و بهبود وضعیت زیست‌پذیری بافت شهری پیرامون حرم مطهر رضوی و مراکز فرهنگی مهم اقدام نماید.^{۷۰}

۷۱) اداره محلی موظف است تا ضمن شناسایی فضاهای ناامن و بی‌دفاع شهری، نسبت به ایمن‌سازی خودکفای این فضاها در چارچوب شبکه منسجم فضاهای شهری اقدام نماید.^{۷۱}

۷۲) مدیریت شهری موظف است نسبت به بازتولید اراضی قابل توسعه در فضاهای موجود شهر (اعم از ساختمان‌های عمومی و خصوصی بلااستفاده یا خالی، فضاهای رها شده، کاربری‌های ناسازگار و مانند اینها) برای تأمین منافع عمومی در چارچوب ضوابط و مقررات اقدام نماید.^{۷۲}

۷۳) شهرنشینان موظف‌اند تا حُسن همجواری را در زمینه عدم ایجاد مزاحمت‌های کالبدی، فعالیتی، منظری، زیست‌محیطی و مانند اینها در چارچوب قوانین و مقررات رعایت نمایند.^{۷۳}

۶-۳- محدوده و حریم شهر

۷۴) مدیریت شهری موظف است نسبت به تعیین دقیق، حفظ، ساماندهی و صیانت از مرز محدوده و حریم شهر و نیز نظارت دقیق و مستمر بر نحوه استفاده از زمین و فضا اقدام نماید.^{۷۴}

۷۵) مدیریت شهری موظف است تا با همکاری و تعامل سازنده با شهرنشینان مشهدی، نسبت به حفاظت فعال و بهره‌برداری پایدار از منابع طبیعی، اجتماعی، فرهنگی، تاریخی و مانند اینها در محدوده و حریم شهر اقدام نماید.^{۷۵}

۷۶) مدیریت شهری موظف است نسبت به حفاظت و توسعه کمربند سبز در حریم شهر مشهد اقدام نماید.^{۷۶}

۷۷) مدیریت شهری موظف است ضمن شناسایی منابع و کانون‌های آلوده‌کننده در حریم شهر، نسبت به تحدید دامنه اثرات مخرب آنها

اقدام نماید.^{۷۷}

۷۸) شهروندان موظف به رعایت کلیه قوانین و مقررات ساخت‌وساز در محدوده و حریم شهر هستند.^{۷۸}

۶-۴- ایمنی

۷۹) مدیریت شهری موظف است ضمن شناسایی خطرات و کانون‌های بالقوه بروز سوانح طبیعی و حوادث غیرمترقبه در شهر، زمینه‌های لازم جهت اطلاع‌رسانی، آموزش همگانی، افزایش آمادگی و کاهش آسیب‌پذیری در برابر این سوانح و حوادث را فراهم نماید.^{۷۹}

۸۰) مدیریت شهری موظف است نسبت به اجرای کامل قوانین موجود مرتبط با ایمنی در شهر و تصویب مقررات لازم (در صورت نیاز) اقدام نماید.^{۸۰}

۸۱) توجه به مبانی و اصول پدافند غیرعامل در فرآیند تهیه و اجرای انواع برنامه‌ها، طرح‌ها و پروژه‌های شهری از وظایف مدیریت شهری است.^{۸۱}

۶-۵- تفریح و سرگرمی

۸۲) نشاط و تفریح حق طبیعی همه شهروندان است و هرگونه اقدامی که موجب تضعیف و تعرض به آن می‌شود، ممنوع است.^{۸۲}

۸۳) مدیریت شهری موظف است برنامه‌های تفریحی، ورزشی و اوقات فراغت را برای همه اقشار جامعه بدون هرگونه تبعیض ناعادلانه و ناروا، برنامه‌ریزی و اجرا نماید.^{۸۳}

۸۴) حق تمامی شهروندان است که از فضاها و امکانات عمومی با کمترین

هزینه و یا در صورت امکان، به شکل رایگان استفاده نمایند. بهره‌گیری مالی از فضاهای تفریحی و پارک‌های شهری به گونه‌ای که مانعی برای استفاده آزادانه و رایگان از این فضاها می‌شود، ممنوع است.^{۸۴}

۶-۶- سیما و منظر

۸۵) اداره محلی موظف است اصول زیبایی‌شناختی متناسب با الگوها و نمادهای بومی اعم از ملی و مذهبی را در ایجاد و توسعه فضاهای عمومی شهری رعایت نماید.^{۸۵}

۸۶) مدیریت شهری موظف است تمهیدات لازم را جهت رونق‌بخشی به حیات شهری در تمام ساعات شبانه‌روز فراهم نماید.^{۸۶}

۸۷) اداره محلی موظف است در منظرسازی شهری، اصل کثرت‌گرایی و شمول را مدنظر داشته باشد و به تمامی گروه‌ها و اقلیت‌های شهر و ویژگی‌های فرهنگی و هویتی آنان توجه نماید.^{۸۷}

۸۸) مدیریت شهری موظف است با تدوین و اجرای ضوابط و مقررات، ارتقای کیفی سیما و منظر شهری شامل توجه به لفاف فضایی شهر، پاکسازی و بهسازی نماها و جداره‌ها، مناسب‌سازی معابر پیاده‌راهی و پیاده‌روها، استفاده از مبلمان شهری مناسب و بهره‌گیری از فضای سبز محیطی بدون آلودگی بصری و زیبا را برای استفاده تمام ساکنین شهر ایجاد نماید.^{۸۸}

۸۹) مدیریت شهری موظف است از منظر ذهنی و حافظه تاریخی شهرنشینان که محصول تجربه زیستی این شهر است، حفاظت و

صیانت نماید.^{۸۹}

۹۰) شهرنشینان موظفند ضمن اجرای کامل قوانین و مقررات، از هرگونه اقدامی که موجب تخریب و بروز نابسامانی در سیما و منظر شهری می‌شود، پرهیز نمایند.^{۹۰}

فصل هفتم: حق بر فرهنگ

۷-۱- گردشگری و زیارت

۹۱) مدیریت شهری موظف است زمینه‌های لازم را جهت گسترش هر چه بیشتر امر زیارت و گردشگری در چارچوب قوانین و مقررات فراهم نماید.^{۹۱}

۹۲) تمامی مسافران، زائران و گردشگران در شهر مشهد در چارچوب فرهنگ مهمان‌نوازی، از حق احترام و کرامت انسانی و رفتار توأم با محبت و مبتنی بر آموزه‌های دینی و انسانی برخوردارند.^{۹۲}

۹۳) مدیریت شهری موظف است با مشارکت نهادهای مردمی، در جهت ترویج هوشمندانه و خلاقانه فرهنگ مهمان‌نوازی و احترام و رعایت حقوق زائران و مسافران اقدام نماید.^{۹۳}

۹۴) مدیریت شهری موظف است به الگوهای گردشگری و همچنین سبک‌های متنوع زیارت در چارچوب قانون و شرع احترام گذاشته و برای برگزاری این موارد زمینه‌سازی‌های لازم را فراهم نماید.^{۹۴}

۹۵) مدیریت شهری موظف است تمهیدات لازم را برای بازآفرینی، تولید و رونق سوغات و صنایع دستی سنتی و ایجاد ظرفیت‌ها و گونه‌های جدید فراهم نماید.^{۹۵}

۷-۲- آگاهی

۹۶) مدیریت شهری موظف است تمامی قوانین و مقررات شهری را به شکل واضح، کامل و به‌روز (همراه با آخرین تغییرات) به اطلاع همه

شهروندیان برساند و با بهره‌گیری از فناوری‌های نوین و زیرساخت‌های شهر هوشمند، دسترسی سریع و آسان به این اطلاعات را در چارچوب قانون برای همه ممکن سازد.^{۹۶}

۹۷) شهروندیان حق دارند از تمامی حقوق و مسئولیت‌های خود در قبال شهر، شهروندیان و مدیریت شهری آگاهی داشته و بر تمامی برنامه‌ریزی‌ها و تصمیمات اداره محلی با شیوه‌های مختلف و متنوع نظارت داشته باشند.^{۹۷}

۹۸) حق همه شهروندیان است تا از تمام مواردی که سلامتی آنان را تهدید می‌کند، اطلاع و آگاهی داشته باشند.^{۹۸}

۹۹) شهروندیان حق دارند از پژوهش‌های عمومی که با بودجه سازمان‌های عمومی تهیه و انجام می‌شود، اطلاع داشته باشند و به داده‌های آن نیز در چارچوب قانون دسترسی پیدا کنند.^{۹۹}

۷-۳- تکثر فرهنگی

۱۰۰) مدیریت شهری موظف است حقوق مدنی و همچنین منزلت و جایگاه اجتماعی تمامی اقوام، ملت‌ها، مذاهب، زبان‌ها، گویش‌ها و مانند اینها را در چارچوب‌های قانونی به رسمیت شناخته و نسبت به فرهنگ‌سازی لازم در ساختار و سازمان خود و نیز در بین شهروندیان اقدام نماید.^{۱۰۰}

۷-۴- منابع فرهنگی

۱۰۱) مدیریت شهری موظف است زمینه‌های لازم برای آفرینش‌های فکری، ادبی و هنری و نیز چارچوب‌های حمایتی مناسب را برای حفظ و صیانت از آنها برای تمامی شهروندیان مهیا نماید.^{۱۰۱}

۱۰۲) مدیریت شهری موظف است در راستای توسعه منابع فرهنگی به شکلی برابر و عادلانه در سطح شهر اقدام نماید.^{۱۰۲}

۷-۵- تحصیل و آموزش

۱۰۳) تمامی شهرنشینان حق دارند به دور از هرگونه تبعیض ناعادلانه و ناروا از تحصیل و آموزش بهره‌مند شوند.^{۱۰۳}

۱۰۴) مدیریت شهری موظف است امکانات و زیرساخت‌های لازم به ویژه در حوزه تکنولوژی و فناوری‌های نوین را در جهت توسعه و گسترش دانش در سطح شهر فراهم نماید.^{۱۰۴}

۷-۶- هویت فرهنگی و تاریخی

۱۰۵) مدیریت شهری موظف است در تمامی برنامه‌ریزی‌ها و تصمیمات خود، زمینه‌های فرهنگی-اجتماعی و هویت تاریخی شهر را رعایت نموده و نسبت به حفاظت و احیای آنها در قالب میراث ملموس و ناملموس شهری اقدام نماید.^{۱۰۵}

۱۰۶) مدیریت شهری موظف است نسبت به ارتقای ظرفیت‌های فرهنگی شهر در ابعاد ملی و بین‌المللی اقدام نموده و زمینه‌های لازم را جهت معرفی، آگاهی‌بخشی و آموزش هویت فرهنگی و تاریخی شهر مشهد برای همه شهرنشینان و گردشگران فراهم نماید.^{۱۰۶}

فصل هشتم: حق بر ارتباط

۸-۱- ارتباطات انسانی

۱۰۷) فضای عمومی، متعلق به همه شهرنشینان است و مدیریت شهری موظف است در راستای توسعه و تقویت ارتباطات و تعاملات اجتماعی در شهر، نسبت به ایجاد و گسترش فضاهای عمومی متناسب با نیاز و ویژگی‌های شهرنشینان اقدام و زمینه‌های لازم برای بهره‌مندی همگانی از آن را فراهم نماید.^{۱۰۷}

۸-۲- ارتباطات آیینی

۱۰۸) مدیریت شهری موظف است به منظور تقویت ارتباطات اجتماعی شهرنشینان، نسبت به تمهید و تهیه تسهیلات لازم جهت برگزاری آیین‌ها و مناسک دینی و ملی توسط شهرنشینان در فضاهای عمومی اقدام نماید.^{۱۰۸}

۸-۳- گفتگو محوری

۱۰۹) مدیریت شهری موظف است به منظور کاهش تعارضات اجتماعی و تخصصات فرهنگی، نسبت به بالابردن سطح انعطاف‌پذیری و پذیرش تنوع فرهنگی شهرنشینان و افزایش هوش فرهنگی مدیران شهری تلاش نماید.^{۱۰۹}

۱۱۰) اداره محلی موظف است در کنار سایر فضاهای تفریحی و فراغتی، فضاهای گفتگو محور را متناسب با گروه‌های سنی و جنسیتی مختلف ایجاد کند.^{۱۱۰}

فصل نهم: حق بر سازمان

۹-۱- شفافیت و فناوری اطلاعات

۱۱۱) حق همه شهروندان است که به اطلاعات عمومی موجود و اطلاعات بهای تمام شده خدمات ارائه شده در مؤسسات عمومی و مؤسسات خصوصی ارائه دهنده خدمات عمومی در حوزه مدیریت شهری مشهد دسترسی داشته باشند.^{۱۱۱}

۱۱۲) حق همه شهروندان است که به اطلاعات شخصی خود که توسط اشخاص و مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات عمومی شهری جمع‌آوری و نگهداری می‌شود، دسترسی داشته باشند و در صورت مشاهده اشتباه، خواستار اصلاح این اطلاعات گردند. اطلاعات خصوصی مربوط به افراد را نمی‌توان در اختیار دیگران قرار داد، مگر به موجب قانون یا با رضایت خود افراد.^{۱۱۲}

۱۱۳) حق همه شهروندان است که آزادانه و بدون تبعیض از امکان دسترسی و برقراری ارتباط و کسب اطلاعات به ویژه در حوزه عملکرد، اقدامات و اطلاعات درآمد و هزینه مدیریت شهری در فضای مجازی بهره‌مند شوند.^{۱۱۳}

۱۱۴) حق همه شهروندان است که بر اساس «اصل انتظار مشروع»، از فرآیند وضع، تغییر و اجرای تصمیمات مدیریت شهری با فاصله زمانی مناسب اطلاع داشته باشند و نظرات خود را به اطلاع ایشان (به ویژه شورای شهر به عنوان نهاد نظارتی) برسانند.^{۱۱۴}

۱۱۵) مدیریت شهری موظف است در راستای اصل شفافیت اداری، ضمن شفافیت در ساختار سازمانی خود، امکان نظارت همگانی توسط شهرنشینان را فراهم نماید.^{۱۱۵}

۱۱۶) همه شهرنشینان حق حضور در جلسات علنی شورای اسلامی شهر را با در نظر گرفتن اقتضائات و محدودیت‌های مکانی و فضایی اختصاص یافته دارند. شورای شهر در صورت نیاز به تشکیل جلسه غیرعلنی، باید پیش از جلسه دلایل و مستندات آن را اعلام نماید.^{۱۱۶}

۱۱۷) در راستای اصل شفافیت، حق همه شهرنشینان است که نسبت به ارتباطات و پاسخگویی مدیریت شهری به سازمان‌های نظارتی عمومی و میزان اثربخشی اقدامات آن سازمان‌ها اطلاع داشته باشند.^{۱۱۷}

۱۱۸) مدیریت شهری موظف است به منظور رعایت اصل حاکمیت قانون، مدیریت مناسب امور و دارایی‌های عمومی، یکپارچگی اجتماعی، شفافیت و تعهد به حساب‌دهی، سیاست‌های هماهنگ و کارآمد را علیه هرگونه فساد تنظیم و اجرا نماید.^{۱۱۸}

۹-۲- ادارات کارآمد

۱۱۹) حق همه شهرنشینان است که از استنادات قانونی و دلایل و زمینه‌های اتخاذ تمامی تصمیمات و اقدامات اداری به صورت مکتوب اطلاع یافته تا در صورت لزوم بتوانند ضمن نظارت بر عملکرد، از آنها نزد مراجع صالح اداری و قضایی شکایت نمایند.^{۱۱۹}

۱۲۰) مدیریت شهری موظف است تا سازوکار ارتباط مستقیم و غیرمستقیم

با شهرنشینان را به گونه‌ای فراهم آورد تا بتوانند با سهولت و سرعت، نظرات و مشکلات خود را در حوزه‌های مربوطه به سمع و نظر آنان برسانند.^{۱۲۰}

۱۲۱) مدیریت شهری موظف است نسبت به ایجاد و تقویت مدیریت توسعه یکپارچه کلانشهر مشهد به صورت کارآمد و هماهنگی ساختار و عملکرد آن با هویت مذهبی-زیارتی، تاریخی و فرهنگی شهر مشهد اقدام نماید.^{۱۲۱}

۱۲۲) کارکنان و مسئولان ادارات عمومی و خصوصی مرتبط با بخش‌های عمومی موظف هستند با مردم و ارباب رجوع بر اساس اخلاق و کرامت انسانی رفتار نمایند.^{۱۲۲}

۱۲۳) مدیریت شهری موظف است نسبت به بسترسازی حکمرانی هوشمند به منظور کاهش حضور فیزیکی مردم در نهادهای عمومی دولتی و غیردولتی و ارائه خدمات به صورت بیست و چهار ساعته با بهره‌گیری از زیرساخت‌های شهر الکترونیک و هوشمند اقدامات لازم را به عمل آورد.^{۱۲۳}

۱۲۴) مدیریت شهری موظف است نظام بازخورد و ارزیابی عملکرد پرسنل اداری و ستادی خود را به گونه‌ای اثربخش و شفاف اجرایی نماید.^{۱۲۴}

۱۲۵) حق همه شهرنشینان است که در شرایط استخدامی، بدون هرگونه تبعیض ناعادلانه و ناروا و تنها بر اساس شایستگی علمی و

اجرای انتخاب گردند.^{۱۲۵}

۱۲۶) مدیریت شهری موظف است با اصلاح سیستم اداری و به روز آمد کردن آن و بهره‌گیری از فناوری‌های نوین و فضای مجازی و با حذف مقررات دست‌وپاگیر و تکریم واقعی ارباب رجوع، زمینه دسترسی شفاف، آسان و سریع آحاد شهروندان را از خدمات اداری مربوطه فراهم آورد.^{۱۲۶}

۹-۳- مدیریت بحران

۱۲۷) مدیریت شهری موظف است، نسبت به ایجاد و توسعه ساختار مدیریت بحران به صورت مناسب و متناسب اقدام نماید.^{۱۲۷}

۱۲۸) مدیریت شهری موظف است با ایجاد طرح‌ها و برنامه‌های جامع، پهنه‌بندی آسیب‌پذیری شهر در برابر کلیه حوادث (طبیعی و انسان‌ساخت) و همچنین برنامه‌های مدیریت بحران در نواحی پرخطر در سطح شهر و پیرامون آن را در دستور کار خود قرار دهد.^{۱۲۸}

فصل دهم: حق بر سیاست

۱۰-۱- آزادی و اعتراض

۱۲۹) مدیریت شهری موظف است نسبت به ایجاد و توسعه فضاهای عمومی مناسب برای برگزاری گردهمایی‌ها (در چارچوب قانون) اقدام و امنیت آن را تضمین نماید.^{۱۲۹}

۱۳۰) مدیریت شهری موظف است به منظور استیفای حقوق شهرنشینان، حق اعتراض از سوی آنان و پاسخگویی مسئولین از طریق رسانه‌های دیداری، شنیداری، کتبی و مجازی را به رسمیت بشناسد.^{۱۳۰}

۱۳۱) مدیریت شهری موظف است شرایطی را فراهم نماید تا رسانه‌های جمعی در راستای مطالبه‌گری حقوق شهرنشینان و عدالت‌خواهی توسط سایر دستگاه‌های دولتی و حاکمیتی محدود و تهدید نشوند.^{۱۳۱}

فصل یازدهم: حق بر محیط زیست

۱۱-۱- حفاظت و نگهداری

۱۳۲) حفاظت، نگهداری، بهبود و بازسازی محیط‌زیست (اعم از گیاهان، حیوانات و...) که نسل امروز و نسل‌های بعد باید در آن حیات اجتماعی رو به رشدی داشته باشند، وظیفه عمومی تلقی می‌گردد. از این رو، فعالیت‌های اقتصادی و غیر آن که با آلودگی محیط‌زیست یا تخریب غیرقابل جبران (شکلی و ماهوی) آن ملازمه پیدا کند، ممنوع است.^{۱۳۲}

۱۳۳) مدیریت شهری موظف است انفال و ثروت‌های عمومی از قبیل زمین‌های موات یا رهاشده، معادن، رودخانه‌ها و سایر آب‌های عمومی، کوه‌ها، دره‌ها، مراتع و مانند اینها، را بر طبق مصالح عامه و برای کاربری‌های عمومی شهر اختصاص دهد.^{۱۳۳}

۱۳۴) مدیریت شهری موظف است در کلیه برنامه‌ریزی‌ها و اقدامات خود، اهداف توسعه پایدار و بهبود شرایط محیط‌زیست را در چارچوب ضوابط و استانداردهای زیست‌محیطی به ویژه ارزیابی اثرات محیط‌زیستی و برنامه مدیریت محیط‌زیستی رعایت نماید.^{۱۳۴}

۱۳۵) مدیریت شهری موظف است بهره‌برداری از منابع طبیعی منطقه کلانشهری مشهد را بر اساس توان بالقوه منابع محیط‌زیست و ظرفیت قابل تحمل محیط به نحوی انجام دهد که ضمن بهره‌مندی صحیح از منابع طبیعی، موجبات حفظ تعادل و تناسب محیط‌زیست فراهم شود.^{۱۳۵}

۱۳۶) مدیریت شهری موظف است در همکاری با شهرنشینان نسبت به

ترویج و توسعه استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر، اصلاح الگوی مصرف، جمع‌آوری بهداشتی پسماند و پساب، کاهش آلودگی‌ها (آب، خاک، هوا، نور، صدا) اقدام نماید.^{۱۳۶}

۱۳۷) مدیریت شهری موظف است مناطقی که مشکلات زیست‌محیطی حاد یا رو به افزایش دارند را در اولویت برنامه‌ریزی و مدیریت قرار دهد.^{۱۳۷}

۱۳۸) مدیریت شهری موظف است آموزش‌های همگانی را درباره موضوعات زیست‌محیطی توسعه و ترویج دهد.^{۱۳۸}

۱۳۹) استفاده از باغ‌ها و فضاهای سبز شهری حق طبیعی همه شهرنشینان است و می‌بایست از هرگونه اقدام تخریبی و یا تغییر کاربری این اراضی جلوگیری به عمل آید. همچنین مدیریت شهری موظف است تمام تلاش خود را در ایجاد و توسعه شبکه فضاهای سبز و باز شهری به کار گیرد.^{۱۳۹}

ارجاعات و مستندات قانونی منشور

۱. نگارندگان
۲. نگارندگان
۳. نگارندگان
۴. اعلامیه جهانی حقوق بشر
۵. بند ۹ اصل سوم و اصول نوزدهم، بیستم و ۱۰۱ قانون اساسی
۶. بند ۹ اصل سوم و اصول نوزدهم، بیستم و ۱۰۱ قانون اساسی
۷. بندهای ۹، ۱۴ و ۱۵ اصل سوم و اصول نوزدهم و بیستم قانون اساسی
۸. بندهای ۹، ۱۴ و ۱۵ اصل سوم و اصول نوزدهم و بیستم قانون اساسی
۹. بند ۸ اصل سوم اصول ۶ و ۷ قانون اساسی و ماده ۸۰ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۷۵/۳/۱ و اصلاحات بعدی آن
۱۰. اصل ۲۶ قانون اساسی و ماده ۸۰ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۷۵/۳/۱ و اصلاحات بعدی آن
۱۱. اصل ۲۶ قانون اساسی و ماده ۸۰ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۷۵/۳/۱ و اصلاحات بعدی آن
- اصول ۶ و ۲۶ قانون اساسی و ماده ۸۰ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۷۵/۳/۱ و اصلاحات بعدی آن
۱۲. اصل ۶ قانون اساسی و ماده ۸۰ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۷۵/۳/۱ و اصلاحات بعدی آن و بندهای ۱ و ۲۱ و ۲۷ ماده ۵۵ قانون شهرداری‌ها
۱۳. بند ۸ اصل سوم قانون اساسی و اصل ششم قانون اساسی و ماده ۸۰ قانون تشکیلات و وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۷۵/۳/۱ و اصلاحات بعدی آن
۱۴. اصل ۲۷، ۲۸ و ۴۳ قانون اساسی و بند ب ماده ۲۱۴ قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۴-۱۳۹۰)

۱۵. بند ۸ از اصل سوم و اصول ۶ و ۹ قانون اساسی و ماده ۸۰ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شورای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۷۵/۳/۱ و اصلاحات بعدی آن

۱۶. اصل ۹ قانون اساسی، بند ۳ اصل بیست و یکم، اصول بیست و دوم و بیست و پنجم قانون اساسی، مواد ۴ و ۱۵۰ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت غیرمجاز می‌کنند مصوب ۱۳۸۶، مواد ۱۳ و ۱۴ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مصوب ۱۳۸۸، ماده ۵ قانون حمایت از آمران به معروف مصوب ۱۳۹۴ و بند ۱ سیاست‌های کلی امنیت فضای تولید و تبادل اطلاعات و ارتباطات مصوب ۱۳۸۹

۱۷. اصول نهم، بیست و دوم، بیست و چهارم، بیست و پنجم، و بیست و هفتم قانون اساسی، مواد ۴ و ۱۵۰ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت غیرمجاز می‌کنند مصوب ۱۳۸۶، مواد ۱۳ و ۱۴ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مصوب ۱۳۸۸، ماده ۵ قانون حمایت از آمران به معروف مصوب ۱۳۹۴ و بند ۱ سیاست‌های کلی امنیت فضای تولید و تبادل اطلاعات و ارتباطات مصوب ۱۳۸۹

۱۸. بند ۵۶ منشور حقوق و مسئولیت‌های زنان در نظام جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۳ شورای عالی انقلاب فرهنگی، اصل دهم و سی و یکم قانون اساسی؛ اهداف و اصول تشکیل خانواده و سیاست‌های تحکیم و تعالی آن مصوب ۱۳۸۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی و بند ۴ سیاست‌های کلی جمعیت مصوب ۱۳۹۳

۱۹. بند ۱۵ اصل سوم، اصول ۱۰ و ۲۱ قانون اساسی

۲۰. بند ۶ اصل دوم و بند ۱۵ اصل سوم قانون اساسی

۲۱. اصل ۱۰۰ قانون اساسی و ماده ۸۰ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۷۵/۳/۱ و اصلاحات بعدی آن

۲۲. بندهای ۲۰ و ۲۵ ماده ۵۵ قانون شهرداری‌ها و مواد ۶۰ و ۶۱ قانون برنامه پنج ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۰-۱۳۹۶)

۲۳. بندهای ۸، ۹ و ۱۴ اصل سوم و اصول نوزدهم، بیستم و بیست و یکم قانون اساسی، کنوانسیون حقوق کودک (قانون الحاق ایران به آن مصوب ۱۳۷۲/۱۲/۱)، قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب ۱۳۸۱/۹/۲۵، بندهای ۱۵ و ۵۱ منشور حقوق و مسئولیت‌های زنان در نظام جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۳ شورای عالی انقلاب فرهنگی، بند ۱۲ سیاست‌ها و راهبردهای ارتقای سلامت زنان مصوب ۱۳۸۶ شورای عالی انقلاب فرهنگی
۲۴. کنوانسیون حقوق کودک (قانون الحاق ایران به آن مصوب ۱۳۷۲/۱۲/۱)، قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب ۱۳۸۱/۹/۲۵، مقاله نامه شماره ۱۸۲ سازمان بین‌المللی کار، مواد ۵۱، ۸۰ و ۸۱ قانون کار و بندهای ۶ و ۲۱ ماده ۵۵ قانون شهرداری‌ها
۲۵. اصول بیست و یکم و بیست و نهم قانون اساسی، قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب ۱۳۸۱، قانون حمایت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۳۹۲، قانون الحاق به کنوانسیون حقوق کودک مصوب ۱۳۷۲، بند ۲ ماده ۸۰ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۷۵/۳/۱ و اصلاحات بعدی آن، بندهای ۲، ۲۳ و ۲۵ ماده ۵۵ قانون شهرداری‌ها
۲۶. بندهای ۸، ۹ و ۱۴ اصل سوم و اصول نوزدهم، بیستم و بیست و یکم قانون اساسی، بندهای ۱۵ و ۵۱ منشور حقوق و مسئولیت‌های زنان در نظام جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۳ شورای عالی انقلاب فرهنگی، بند ۱۲ سیاست‌ها و راهبردهای ارتقای سلامت زنان مصوب ۱۳۸۶ شورای عالی انقلاب فرهنگی
۲۷. بند ۹ اصل سوم قانون اساسی، اصل نوزدهم قانون اساسی، قانون الحاق به کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت مصوب ۱۳۸۷ و قانون جامع حمایت از حقوق معلولان مصوب ۱۳۸۳
۲۸. بند ۶ اصل دوم قانون اساسی، بند ۹ اصل سوم قانون اساسی، ماده ۶۲ و بند (ب) ماده ۸۰ قانون برنامه پنج ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۶-۱۴۰۰) و بند ۱۵ سیاست‌های کلی شهرسازی
۲۹. اصل نوزدهم قانون اساسی
۳۰. اصل نوزدهم قانون اساسی

۳۱. اصل چهلّم قانون اساسی و ماده ۱۱ قانون مسئولیت مدنی سال ۱۳۳۹
۳۲. بند ۹ اصل سوم و اصل یکصد و یکم قانون اساسی
۳۳. بند ۹ اصل سوم و اصل ۵۰ قانون اساسی و تبصره ۲ ماده ۵۵ قانون شهرداری‌ها
۳۴. اصل پنجاهم قانون اساسی، قانون تعیین حریم خطوط هوایی انتقال و توزیع نیروی برق مصوب ۱۳۹۴، قانون تعیین حریم حفاظتی-امنیتی اماکن و تاسیسات کشور مصوب ۱۳۹۳، قانون توزیع عادلانه آب مصوب ۱۳۶۱ و قانون ایمنی راه‌ها و راه‌آهن مصوب ۱۳۴۹
۳۵. اصل ۵۰ قانون اساسی و ماده ۹۷ قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۶-۱۴۰۰)
۳۶. اصل ۵۰ قانون اساسی و ماده ۹۷ قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۶-۱۴۰۰)
۳۷. بندهای ۲، ۱۴، ۲۰ و ۲۵ ماده ۵۵ قانون شهرداری‌ها و ماده ۹۷ قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۶-۱۴۰۰)
۳۸. بند ۱۲ اصل سوم، اصل بیست و نهم، بند ۲ اصل چهل و سوم، اصل پنجاهم قانون اساسی، سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران، قانون تشکیلات و وظایف وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مصوب ۱۳۶۷، قانون ساختار نظام جامع رفاه و تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۷۲، بند ۷ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی مصوب ۱۳۹۲
۳۹. بندهای ۲ و تبصره ۴ اصل سوم قانون اساسی و بندهای ۴، ۶ و ۱۵ قانون شهرداری‌ها
۴۰. اصل ۲۹ قانون اساسی، بند ۹ اصل سوم قانون اساسی و بند ۶ ماده ۵۵ قانون شهرداری‌ها
۴۱. بند ۱۰ قسمت چهارم سیاست‌های کلی سلامت مصوب ۱۳۹۳
۴۲. بند ۶ ماده ۵۵ قانون شهرداری‌ها
۴۳. بند ۳ اصل سوم قانون اساسی و ماده ۵۹ قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۶-۱۴۰۰)

۴۴. مواد ۵۹ و ۶۲ قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۰-۱۳۹۶)
۴۵. ماده واحده قانون تعیین وضعیت املاک واقع در طرح‌های دولتی و شهرداری‌ها مصوب ۱۳۶۷
۴۶. اصل ۴۹ قانون اساسی
۴۷. قانون مدیریت خدمات کشوری مصوب ۱۳۸۶
۴۸. ماده ۲۷ قانون مدیریت خدمات کشوری مصوب ۱۳۸۶
۴۹. ماده ۳۶ قانون مدیریت خدمات کشوری مصوب ۱۳۸۶
۵۰. ماده ۵ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مصوب ۱۳۸۸
۵۱. قانون شهرداری‌ها مصوب ۱۳۳۴، بندهای ۱۶ و ۲۶ ماده ۸۰ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۷۵/۳/۱ و اصلاحات بعدی آن و آیین‌نامه طرز وصول عوارض شهرداری و جرائم مستنکفین از پرداخت نامبرده مصوب ۱۳۱۷
۵۲. اصل ۳۱ قانون اساسی، بند ۲۱ ماده ۵۵ قانون شهرداری‌ها، ماده ۹ قانون جامع حمایت از معلولان، فصل دوم قانون جامع خدمات رسانی به ایثارگران و بند (پ) ماده ۸۰ قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۰-۱۳۹۶)
۵۳. سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران ۱۳۸۴-۱۴۰۴
۵۴. سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران ۱۳۸۴-۱۴۰۴
۵۵. اصل ۲۸ قانون اساسی
۵۶. اصل ۴۳ قانون اساسی
۵۷. اصول ۴۳ و ۲۹ قانون اساسی و بند ۲ ماده ۸۰ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۷۵/۳/۱ و اصلاحات بعدی آن
۵۸. قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مصوب ۱۳۶۳
۵۹. بندهای ۵، ۲۱ و ۲۳ ماده ۵۵ قانون شهرداری‌ها
۶۰. طرح توسعه و عمران (جامع) مشهد مصوب ۱۳۹۵، مصوبه مورخ ۱۳۹۳/۴/۲۳ شورایعالی

شهرسازی و معماری و بندهای ۳ و ۵ مصوبه شورایی معماری و شهرسازی مورخ
۱۳۹۷/۳/۲۸

۶۱. ماده ۹۸ و بند (ب) ماده ۹۷ قانون برنامه پنجساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۰-۱۳۹۶)، قانون اساسنامه سازمان میراث فرهنگی مصوب ۱۳۶۶ و مصوبات (۱۳۹۷/۳/۲۸ - ۱۳۹۴/۷/۲۷ - ۱۳۹۵/۱۲/۱۶) شورایی معماری و شهرسازی

۶۲. قسمت (ج) بند ۶ اصل دوم قانون اساسی، بند ۱۷ ماده ۵۵ قانون شهرداریها، قانون تعیین وضعیت املاک واقع در طرحها مصوب ۱۳۶۷ و قانون نحوه تقویم ابنیه، املاک و اراضی مورد نیاز مصوب ۱۳۷۰

۶۳. بند ۸ اصل سوم قانون اساسی، ماده ۲۰ آییننامه نحوه بررسی و تصویب طرحهای توسعه و عمران محلی، ناحیه‌ای، منطقه‌ای و ملی و مقررات شهرسازی و معماری کشور مصوب ۱۳۷۸ و بند ۱ مصوبه شورایی معماری و شهرسازی مورخ ۱۳۹۷/۳/۲۸

۶۴. ماده ۵ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مصوب ۱۳۸۷ و بند ۱۱ مصوبه شورایی معماری و شهرسازی مورخ ۱۳۹۷/۳/۲۸

۶۵. ماده ۲۰ آییننامه نحوه بررسی و تصویب طرحهای توسعه و عمران محلی، ناحیه‌ای، منطقه‌ای و ملی و مقررات شهرسازی و معماری کشور مصوب ۱۳۷۸، بند ۱۱ مصوبه شورایی معماری و شهرسازی مورخ ۱۳۹۷/۳/۲۸ و ماده ۸۰ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۷۵/۳/۱ و اصلاحات بعدی آن

۶۶. بند ۹ اصل سوم قانون اساسی و طرح توسعه و عمران (جامع) مشهد مصوب ۱۳۹۵
۶۷. طرح توسعه و عمران (جامع) مشهد مصوب ۱۳۹۵

۶۸. ماده ۵۵ قانون شهرداریها، قانون جامع حمایت از معلولان مصوب ۱۳۹۶ و طرح توسعه و عمران (جامع) مشهد مصوب ۱۳۹۵

۶۹. مواد ۵۹، ۶۱ و ۶۲ قانون برنامه پنجساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۰-۱۳۹۶) و سند ملی راهبردی احیا، بهسازی، نوسازی و

- توانمندسازی بافت‌های فرسوده و ناکارآمد شهری مصوب ۱۳۹۳
۷۰. مواد ۵۹ و ۶۱ قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۰-۱۳۹۶)، طرح توسعه و عمران (جامع) مشهد مصوب ۱۳۹۵ و مصوبه شورایی عالی معماری و شهرسازی
۷۱. اصل ۴۰ قانون اساسی و بند ۱۱ سیاست‌های کلی نظام در بخش مسکن و شهرسازی
۷۲. مواد ۵۹ و ۶۱ قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۰-۱۳۹۶)
۷۳. اصل ۴۰ قانون اساسی و بند ۱۱ سیاست‌های کلی نظام در بخش مسکن و شهرسازی
۷۴. قانون تعاریف محدوده و حریم شهر، روستا و شهرک و نحوه تعیین آنها مصوب ۱۳۸۴
۷۵. بندهای ۱۴ و ۱۸ سیاست‌های کلی نظام در بخش مسکن و شهرسازی
۷۶. بند (ت) ماده ۶۲ قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۰-۱۳۹۶)
۷۷. بند ۲۰ ماده ۵۵ قانون شهرداری‌ها
۷۸. ماده ۱۰۰ قانون شهرداری‌ها
۷۹. بند (پ) ماده ۵۹ قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۰-۱۳۹۶) و بند ۱۴ ماده ۵۵ قانون شهرداری‌ها
۸۰. ماده ۶۰ قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۰-۱۳۹۶) و مواد ۵۵ و ۱۰۰ قانون شهرداری‌ها
۸۱. بند ۱۱ ماده ۱۲۱ قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۸-۱۳۸۴) و بند (ک) ماده ۲۰۱ قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۴-۱۳۹۰)
۸۲. اصل ۴۳ قانون اساسی
۸۳. بند ۹ اصل سوم قانون اساسی و بند ۲۱ ماده ۵۵ قانون شهرداری‌ها
۸۴. قانون حفظ و گسترش فضای سبز و جلوگیری از قطع بی‌رویه درختان مصوب ۱۳۵۲
۸۵. بند ۱۸ سیاست‌های کلی نظام در بخش مسکن و شهرسازی

۸۶. طرح توسعه و عمران (جامع) مشهد مصوب ۱۳۹۵
۸۷. بندهای ۱۱، ۱۴ و ۱۸ سیاست‌های کلی نظام در بخش مسکن و شهرسازی
۸۸. ماده ۵۵ قانون شهرداری‌ها، قانون جامع حمایت از معلولان مصوب ۱۳۹۶، قانون جامع خدمات‌رسانی به ایثارگران و بند ۲۰ سیاست‌های کلی نظام در بخش مسکن و شهرسازی
۸۹. بندهای ۱۴ و ۱۸ سیاست‌های کلی نظام در بخش مسکن و شهرسازی
۹۰. ماده ۶۸۷ قانون تعزیرات مصوب ۱۳۷۵
۹۱. بند ۳ اصل چهل و سوم قانون اساسی
۹۲. بند ۶ اصل دوم قانون اساسی
۹۳. اصول نوزدهم، بیستم و چهل و سوم قانون اساسی.
۹۴. اصل ۱۲ قانون اساسی
۹۵. آیین‌نامه اجرایی قانون توسعه صنعت ایرانگردی و جهانگردی مصوب ۱۳۷۰
۹۶. مواد ۲، ۵، ۱۰ و ۱۱ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مصوب ۱۳۸۸
۹۷. قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۷۵/۳/۱ و اصلاحات بعدی آن
۹۸. اصل پنجاهم قانون اساسی، بند ۷ فصل اول سند نقشه جامع علمی کشور مصوب ۱۳۸۹ شورایعالی انقلاب فرهنگی، مواد ۱۸۴ و ۱۹۳ قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۴-۱۳۹۰) و بند ۷ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی مصوب ۱۳۹۲
۹۹. ماده ۶۹ منشور حقوق شهروندی و قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مصوب ۱۳۸۸
۱۰۰. اصول ۱۴، ۱۵، ۱۹ و ۲۰ قانون اساسی، نقشه مهندسی فرهنگی کشور مصوب ۱۳۹۱ شورای عالی انقلاب فرهنگی، ماده ۶ قانون مطبوعات مصوب ۱۳۶۴، ماده ۸ قانون خط‌مشی کلی و اصول برنامه‌های سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۱، مواد ۲۸ و ۲۹ قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون

- حقوق کودک و بند (ج) مصوبه شورایی انقلاب فرهنگی در خصوص اصلاح «اهداف، سیاست‌ها و ضوابط نشر کتاب» مصوب ۱۳۸۹
۱۰۱. اصول ۴۶ و ۴۷ قانون اساسی، قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ و قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری مصوب ۱۳۸۶
۱۰۲. بند ۹ اصل سوم، اصل ۱۹ و اصل ۲۰ قانون اساسی
۱۰۳. ماده ۱۰۴ منشور حقوق شهروندی
۱۰۴. ماده ۳۵ منشور حقوق شهروندی
۱۰۵. بند ۱۴ سیاست‌های کلی نظام در بخش مسکن و شهرسازی و ماده ۵۹ قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۰-۱۳۹۶)
۱۰۶. بندهای ۱۴ و ۱۸ سیاست‌های کلی نظام در بخش مسکن و شهرسازی
۱۰۷. اصل ۱۲، ۱۹ و ۲۰ قانون اساسی، قانون جامع حمایت از معلولان مصوب ۱۳۹۶، قانون جامع خدمات‌رسانی به ایثارگران و ماده ۵۵ قانون شهرداری‌ها
۱۰۸. اصل ۱۲ قانون اساسی
۱۰۹. طرح توسعه و عمران (جامع) مشهد مصوب ۱۳۹۵
۱۱۰. طرح توسعه و عمران (جامع) مشهد مصوب ۱۳۹۵
۱۱۱. قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مصوب ۱۳۸۸
۱۱۲. اصول بیست و سوم، بیست و پنجم قانون اساسی، ماده ۱۵ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مصوب ۱۳۸۸
۱۱۳. اصول نوزدهم و بیستم قانون اساسی و ماده ۲ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مصوب ۱۳۸۸
۱۱۴. ماده ۱۱ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مصوب ۱۳۸۸
۱۱۵. قانون مدیریت خدمات کشوری مصوب ۱۳۸۶ و ماده ۱۰ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مصوب ۱۳۸۸
۱۱۶. مستنبط از اصل شصت و نهم قانون اساسی
۱۱۷. ماده ۱۰ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مصوب ۱۳۸۸

۱۱۸. قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد مصوب ۱۳۹۰
۱۱۹. مستفاد از اصل ۱۶۶ قانون اساسی، ماده ۲۵ قانون مدیریت خدمات کشوری و ماده ۲۳ منشور حقوق شهروندی
۱۲۰. بند ۲۰ سیاست‌های کلی نظام اداری مصوب ۱۳۸۹ و ماده ۶ نظامنامه مدیریت پاسخگویی به شکایات مردمی مصوب ۱۳۸۰ شورایعالی اداری
۱۲۱. طرح توسعه و عمران (جامع) مشهد مصوب ۱۳۹۵
۱۲۲. طرح تکریم مردم و جلب رضایت ارباب رجوع در نظام اداری مصوب ۱۳۹۰
۱۲۳. بند ۶ اصل دوم قانون اساسی و آئین‌نامه اجرایی تحقق دولت الکترونیک مصوب ۱۳۸۱
۱۲۴. مواد ۸۱، ۸۲، ۴۸ و ۴۹ قانون مدیریت خدمات کشوری و آیین‌نامه اجرایی آن مصوب ۱۳۸۶ و بند (ه) ماده ۵۰ قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۴-۱۳۹۰)
۱۲۵. قانون استخدامی کشوری مصوب ۱۳۴۵
۱۲۶. قانون شهرداری‌ها
۱۲۷. بند ۱۰ اصل سوم قانون اساسی
۱۲۸. بند ۱۴ ماده ۵۵ قانون شهرداری‌ها
۱۲۹. اصل ۲۷ و بند ۸ اصل سوم قانون اساسی
۱۳۰. اصل ۱۷۳ قانون اساسی
۱۳۱. اصل ۳۴ قانون اساسی و ماده ۲۶ منشور حقوق شهروندی
۱۳۲. بند ۲ اصل سوم و اصول ۲۴ و ۱۷۵ قانون اساسی و قانون مطبوعات مصوب ۱۳۶۴ و اصلاحات بعدی آن
۱۳۳. اصل ۴۵ قانون اساسی
۱۳۴. قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست مصوب ۱۳۵۳ و تبصره ۸۲ قانون برنامه پنج‌ساله دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۳
۱۳۵. تبصره ۸۲ قانون برنامه پنج ساله دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۳

۱۳۶. تبصره ۸۲ قانون برنامه پنج‌ساله دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری

اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۳

۱۳۷. بند (ز) ماده ۳۸ قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۰-۱۳۹۶)

۱۳۸. قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست مصوب ۱۳۵۳

۱۳۹. قانون حفظ و گسترش فضای سبز و جلوگیری از قطع بی‌رویه درختان مصوب ۱۳۵۲.

قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها مصوب ۱۳۷۴ و طرح توسعه و عمران (جامع) مشهد

مصوب ۱۳۹۵

